

Др КРИСТИАН ЈЕРИЋ

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Београд, Србија

ПРИЛОГ ДИПЛОМАТСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ ИВАНА ИВАНИЋА У БУДИМПЕШТИ*

САЖЕТАК: У раду су на основу грађе угарског Министарства унутрашњих дела представљени разлози због којих су аустроугарски државни органи онемогућили дипломатско деловање Ивана Иванића у Генералном конзулату Србије у Будимпешти. Нужна објашњења су учињена углавном на основу мађарске и српске штампе из Угарске, као и на основу грађе Политичког одељења Министарства иностраних дела Краљевине Србије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Иван Иванић, Генерални конзулат Србије у Будимпешти, Аустроугарска, Србија, Министарство иностраних дела

Име Ивана Иванића није непознато у српској историографији. Упркос дуготрајној дипломатској служби, у српској јавности остао је упамћен као новинар и аутор више повесних и етнолошких расправа о Србима у Угарској и Османској царевини. Рођен је 24. јуна 1867. у Бачком Градишту код Бечеја. Основну и средњу школу похађао је у Новом Саду, Врбасу и Сремским Карловцима. Ванредно је студирао права у Будимпешти. Бавио се новинарством. Био је сарадник српских опозиционих листова у Угарској, као и у Хрватској и Славонији. Затворан је због политичког деловања против угарске владе. Из Румуније је пребегао у Србију, али је за време владе Николе Христића био приморан да се врати у Румунију. После абдикације краља Милана Обреновића ступио је у дипломатску службу Србије. Био је дијуриста у Генералном конзулату у Будимпешти, а затим у три наврата службовао је у истом уреду као писар (1891–1892, 1893–1894, 1895). У својству писара радио је и у Конзулату у Приштини (1894–1895, 1898–1899), као и у Генералном конзулату у Солуну (1895–1898). Био је вицеконзул у Битољу (1900) и Скопљу (1900–1903), а затим секретар у посланству у Цариграду (1903–1905). У марту

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије „Српска нација: интегративни и дезинтегративни процеси” (Ев. бр. 177014).

1905. именован је за вицеkonzула Генералног конзулата у Будимпешти, али због противљења угарских власти није преузео поменути положај. За шефа Пресбиреоа постављен је 1906. године. Наведену дужност обављао је до 1908, када је премештен у српско посланство у Цариграду. Од 1911. је деловао као секретар у Административном одељењу Министарства иностраних дела у Београду. У току Првог балканског рата био је секретар за страну преписку у Штабу Треће армије, док је за време Другог балканског рата обављао дужност шефа Пресбиреоа Врховне команде у Скопљу. После уласка српске војске у јадранске приморске области, наименован је за начелника прво Лешког, а затим Драчког округа. По окончању ратних дејстава 1918, обављао је дужност државног комесара у Вршцу. Затим је био референт Централног пресбиреоа у Риједи (1925–1926), Грсту (1926–1931) и Франкфурту на Мајни (1932–1934). Упоредо с дипломатском службом, сарађивао је као новинар, приповедач и преводилац у бројним листовима и часописима. Био је у браку са Милицом, рођеном Михајловић, а касније са Делфом, рођеном Мусић. Преминуо је 31. јануара 1935. у Београду.²

Међу поверљивим списима некадашњег угарског Министарства иностраних дела, који су данас похрањени у Земаљском архиву мађарског националног архива у Будимпешти, налази се неколико предмета везаних за личност Ивана Иванића. Они су настали као последица тежњи угарских државних органа да се Иванић уклони из Генералног конзулата Краљевине Србије у Будимпешти. У њима су наведени разлози због којих се угарска влада осећала приморана да делује у наведеном правцу. У овом раду је приказан садржај споменутих докумената уз нужна објашњења, која су углавном учињена на основу мађарске и српске штампе из Угарске, као и грађе Политичког одељења Министарства иностраних дела Краљевине Србије.

Иван Иванић је 5. јуна 1891. постављен за вршиоца дужности писара Генералног конзулата Србије у Будимпешти јер је постојала потреба за особом која влада мађарским језиком.³ Међутим, споменуто наименовање изазвало је пажњу аустроугарског Министарства иностраних дела. Разлог лежи у чињеници да је Иванић пре ступања у српско поданство био држављанин Угарске, који се као сарадник новосадске *Заставе*, органа радикалног крила Српске народне слободоумне странке, истицао својим непријатељским држањем према угарској влади. Више пута је хапшен, док му је велики жу-

² *Политика*, бр. 9.593 од 1. фебруара 1935, 8; Делфа Иванић, *Успомене*, приредила Јасмина Милановић, Београд, 2012, 8–9, 115–119, 127–128, 132–137, 143–154, 203, 206–210, 315–319; Милош С. Јагодић, „Српске чете у Македонији 1897–1901. године”, *Успјаници и њобуне Срба у Турској у XIX веку: зборник радова. Поводом 170 година од избијања Нишке буне*, Ниш 2012, 113, 121; Станиша Војиновић, „Иван Иванић”, *Вардарски зборник*, бр. 10 (2015), 189–205; Васа Стајић, „Рад Матице српске на развијању књижевности”, *Матица српска 1826–1926*, Нови Сад 1927, 93; Мирјана Грос, *Владавина хрватско-српске коалиције 1906–1907*, Београд 1960, 65; Радван Самарџић, „Наука код Срба у XIX и XX веку”, *Историја српског народа*, VI/2 (Од Берлинског конгреса до уједињења), Београд, 1983, 496; Василије Крстић, *Историја српске цитамје у Угарској 1791–1914*, Београд 2003 2, 249, 342, 362–363, 463.

³ Архив Србије (=АС), Министарство иностраних дела (=МИД), Политичко одељење (=ПО), ролна микрофилма 129, 1892, IV/196, генерални конзул у Будимпешти, Коста Н. Христић, председнику Министарског савета и министру иностраних дела, Јовану Авакумовићу, пов. бр. 1450, 10. (22.) августа 1892, Будимпешта.

пан Феликс Парчетић забранио боравак у Новом Саду.⁴ У мађарској штампи означен је као „опасан агитатор”.⁵ Надаље, у „грехе” му је уписивано и да је војни бегунац, као и да је злоупотребљавајући свој положај чиновника у Генералном конзулату Србије у Будимпешти узбуњивао ученике Текелијанума против Угарске.⁶ На основу споменутих оптужби, председник угарске владе Ђула Сапари наложио је 25. јула 1891. будимпештанској полицијској капетанији да се Иванић држи под присмотром. Ипак, после три месеца установљено је да не постоје докази да је Иванић уопште био у додиру са ученицима Текелијанума у периоду од 25. јула до 20. октобра 1891.⁷ Стога Сапаријева влада није предузела даље кораке против њега.⁸

Иванићев први боравак у Будимпешти у својству српског државног чиновника није био дугог века. Упркос мишљењу генералног конзула Косте Н. Христића да је „његова служба од велике користи што он потпуно влада мацарским језиком, а што је у много прилика од највеће олакшице у вршењу послова”⁹, 11. септембра 1892. разрешен је дужности писара.¹⁰ Међутим, 28. маја 1893. враћен је на споменути положај.¹¹ Ни тада његов боравак у Угарској није прошао незапажено од стране угарских власти. Новосадски велики жупан Виктор Флат известио је Министарство унутрашњих дела да је Иванић у току маја и јуна у више наврата боравио у Сремској Каменици и Сремским Карловцима, где је радио на организацији Српске народне радикалне странке, у чему му је помоћ пружао песник Јован Јовановић Змај. Такође је наведено и да је био у Бечу на подворењу црногорског кнезу Николи. Споменута денунцијација остала је без последица.¹² У току 1893. и 1894. мађарска штампа је са симпатијама писала о Иванићевој делатности у Будимпешти.¹³ Посебно је истицано његово познавање мађарског језика и књи-

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL OL), Polgári kori kormányhatósági levéltárak-K szekció, K Belügyminisztérium, Rezervált iratok 1872–1944 (=K 149), бр. 1895-2-1353, аустроугарско Министарство иностраних дела, председништву угарске владе, 1645/4 J. B., 20. јула 1891, Беч.

⁵ MNL OL, K 149, бр. 1895-2-1353, министар-председник Деже Банфи, министру при краљевом двору, Шамуелу Јошки, концепт, 766. szám, 22. августа 1895, Будимпешта.

⁶ MNL OL, K 149, бр. 1895-2-1353, аустроугарско Министарство иностраних дела, председништву угарске владе, 1645/4 J. B., 20. јула 1891, Беч.

⁷ MNL OL, K 149, бр. 1895-2-1353, главни полицијски капетан града Будимпеште, Јанош Терек, министру-председнику и министру унутрашњих послова, Ђули Сапарију, 244 res. E. sz./fk. 1891, 20. октобар 1891, Будимпешта.

⁸ MNL OL, K 149, бр. 1895-2-1353, закључак да се списи везани за Ивана Иванића отпреме у Архив Министарства унутрашњих послова, 929. res. sz., 29. октобра 1891, Будимпешта.

⁹ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 129, 1892, IV/196, генерални конзул у Будимпешти, Коста Н. Христић, председнику Министарског савета и министру иностраних дела, Јовану Авакумовићу, пов. бр. 1450, 10. (22.) августа 1892, Будимпешта.

¹⁰ Исто, IV/198, Исти, Истом, пов. бр. 1549, 4. (16.) септембра 1892, Будимпешта.

¹¹ Исто, ролна микрофилма 138, VI/240, писар генералног конзулата у Будимпешти Иван Иванић, министру иностраних дела, Андри Николићу, пов. бр. 714, 14. (26.) јула 1893, Будимпешта; *Српске новине*, бр. 112 од 25. маја (12. јуна) 1893; *Budapesti Hírlap*, бр. 156 од 8. јуна 1893.

¹² MNL OL, K 149, бр. 1893-2-456, новосадски велики жупан Виктор Флат, министру унутрашњих послова, Карољу Хијеронимију, 54/res. szám, 19. јуна 1893, Нови Сад.

¹³ *Pesti Napló*, бр. 227 од 13. августа 1893; *Исти*, бр. 36 од 5. фебруара 1894; *Pesti Hírlap*, бр. 346 од 15. децембра 1893; *Budapesti Hírlap*, бр. 208 од 30. јула 1893.

жевности¹⁴, као и „леп, младалачки изглед”¹⁵. Када је Иванић премештен из главног града Угарске у Приштину¹⁶, о томе су известили и будимпештански листови. Закључили су да је Иванић био радо виђен у престоничким круговима, као и „да је у својој отаџбини одушевљено ширио вести о мађарској књижевности”.¹⁷ Није јасно због чега су мађарски новинари хвалили особу коју су раније сматрали за опасног агитатора и противника угарске владе.

После нешто више од годину дана службе у Приштини, Иванић се поново нашао у Будимпешти, јер је у јулу 1895. привремено распоређен као писар у Генералном конзулату Србије у споменутом граду.¹⁸ Његов повратак *Будимпештански дневник* пропратио је речима „да су Иванићеви извештаји о угарској привреди увек добијали заслужену пажњу”.¹⁹ Управо поводом наведене новинске вести, министар-председник Деже Банфи одлучио је да од аустроугарског Министарства иностраних дела затражи мишљење на питање да ли је препоручљиво да се Иванићу дозволи боравак у Будимпешти. Наравно, Банфи није пропустио да наведе све раније оптужбе на Иванићев рачун без обзира да ли су оне биле поткрепљене доказима или не.²⁰ Банфијево писмо је у септембру гроф Цираки²¹ показао Ђорђу Симићу, посланику Србије у Бечу. Симић је покушао да увери Циракија да је Иванић променио своје мишљење о Угарској, али је Цираки подвукао да је Банфи одлучан да се Иванић уклони из Будимпеште. Симић је председнику владе и министру иностраних дела Србије Стојану Новаковићу препоручио да се изађе у сусрет жељи угарског министра-председника, јер је рачунао на Банфијеву предисретљивост поводом „свињског питања”.²² Сугестија је усвојена, стога је Иванић премештен из Будимпеште у Солун.²³ Нешто касније, генерални кон-

¹⁴ *Budapesti Hirlap*, бр. 156 од 8. јуна 1893; *Pesti Napló*, бр. 8 од 8. јануара 1894.

¹⁵ *Pesti Napló*, бр. 234 од 20. августа 1893.

¹⁶ *Српске новине* бр. 33 од 12. [24.] фебруара 1894.

¹⁷ *Budapesti Hirlap* бр. 109 од 20. априла 1894; *Pesti Napló*, бр. 109 од 20. априла 1894.

¹⁸ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 152, II/688, 1895, посланик Србије у Бечу, Ђорђе Симић, председнику Министарског савета и министру иностраних дела, Стојану Новаковићу, пов. бр. 1049, 29. августа (10. септембра) 1895, Беч; Исто, II/690, генерални конзул Србије у Будимпешти, Ђорђе М. Барловац, Стојану Новаковићу, пов. бр. 1148, 2. (14.) септембра 1895, Будимпешта.

¹⁹ *Budapesti Hirlap*, бр. 224 од 18. августа 1895.

²⁰ MNL OL, K 149, бр. 1895-2-1353, Д. Бандфи, Ш. Јошики, концепт, 766. szám, 22. августа 1895, Будимпешта.

²¹ Гроф Бела Цираки (Лаушбрин, Жупанија Фејер, 23. мај 1852 – Беч, 20. март 1911) је 1895. био одсечни саветник аустроугарског Министарства иностраних дела. Somogyi Éva, *Nagyomány és átalakulás. Allam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában*, Budapest 2006, 104–105, 132.

²² АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 152, II/688, 1895, Ђорђе Симић, Стојану Новаковићу, пов. бр. 1049, 29. августа (10. септембра) 1895, Беч. У више наврата је у току 1895. угарска влада забрањивала увоз свиња из Србије, што је изазивало значајне проблеме за српску економију. Михаило Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд, 1988, 51–52.

²³ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 152, II/688, 1895, Стојан Новаковић, Ђорђу Симићу и Ђорђу М. Барловцу, концепт, пов. бр. 1123, 4. (16.) септембра 1895, Београд; MNL OL, министарски саветник министарства при краљевом двору, Габор Апор, министру-председнику, Д. Банфију, szám 1419/elnöki, 14. децембра 1895, Беч; *Српске новине*, бр. 221 од 1. (13.) октобра 1895.

зул Србије у Будимпешти Ђорђе М. Барловац упитао је угарског председника владе да ли је могуће да се Иванићу ипак дозволи да делује у Генералном конзулату под његовом управом. Одговор је био негативан.²⁴

Интересовање појединих угарских државних органа према Ивану Иванићу није опало ни у периоду када није службовао у Угарској. Његов боравак у Сремским Карловцима у јулу 1897. у току Српског црквено-народног сабора ревносно је забележио велики жупан Флат. Иванићу и већем броју других појединаца из Краљевине Србије приписивано је да у Карловцима бораве с циљем да својим саветима утичу на посланике Српског сабора из редова Радикалне странке.²⁵

Иако је било јасно да надлежни у Аустроугарској немају благонаклон став према евентуалној дипломатској служби Ивана Иванића у Будимпешти, он је у марту 1905. наименован за вице-конзула Генералног конзулата Србије у споменутом граду. Међутим, аустроугарско Министарство иностраних дела је, преко свог посланика у Београду Константина Думбе, успело да спречи Иванићев долазак у Будимпешту. У образложењу за такав поступак, поред ранијих оптужби на његов рачун, наведено је и то да својим пером делује против Аустроугарске.²⁶ После дужег одсуства, Иванић је 23. јуна 1906. постављен за шефа Пресбирео у Београду.²⁷

Иван Иванић је у току своје дипломатске каријере у више наврата постављан за чиновника Генералног конзулата Краљевине Србије у Будимпешти. Међутим, на његово деловање аустроугарске и угарске власти гледале су с подозрењем. Разлог лежи у чињеници да је Иванић у периоду док је био угарски поданик био присталица радикалног крила Српске народне слободумне странке, чије је деловање било уперено против угарске владе. Такође се сумњало да је и даље био у вези са српским радикалима у Угарској, али за то нису пронађени уверљиви докази. Ипак, његов боравак у Будимпешти у својству дипломате био је онемогућен 1895. и 1905. године.

²⁴ MNL OL, K 149, бр. 1895-2-1353, министар-председник Деже Банфи, генералном конзулу Краљевине Србије у Будимпешти, Ђорђу М. Барловцу, концепт, ad 1353, 20. августа 1896, Будимпешта.

²⁵ *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*, II. 1892–1900, приредио Kemény G. Gábor, Budapest, 1952, 558–559.

²⁶ MNL OL, K 149, бр. 1905-2-161, одсечни саветник аустроугарског Министарства иностраних дела, Александер Суцара, председништву угарске владе, 28041/10, 26. априла 1905, Беч.

²⁷ *Српске новине*, бр. 132 од 13. (26.) јуна 1906; Делфа Иванић, *Успомене*, приредила Јасмина Милановић, 127–128.

KRISTIAN JERIĆ, PhD
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Belgrade, Serbia

A CONTRIBUTION TO IVAN IVANIĆ'S DIPLOMATIC ACTIVITY
IN BUDAPEST

SUMMARY: Several documents related to the Serbian diplomat Ivan Ivanić are kept within the confidential files of the former Hungarian Ministry of Internal Affairs in the National Archives of Hungary in Budapest. Although Ivanić was born in Hungary, he entered the diplomatic service of Serbia. Because of his national-opposition attitude against the Hungarian government, the Hungarian authorities considered him inadequate to be an official of the Consulate General of the Kingdom of Serbia in Budapest. In this paper the content of the mentioned documents are paraphrased. The necessary explanations were made mainly on the basis of Hungarian and Serbian press from Hungary, as well as on the basis of the files from the Political Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Serbia.

KEYWORDS: Ivan Ivanić, Consulate General of Serbia in Budapest, Austro-Hungary, Serbia, Ministry of Foreign Affairs